

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ КОНЦЕПЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО КАРКАСУ

Ю.М. Лобода

Сумський державний університет, м. Суми

Загострення екологічних проблем привернуло увагу до питань раціонального природокористування у сформованих соціально-екологічних умовах, що призвело до створення нових наукових концепцій. У найбільш загальному вигляді система, яка допомагає досягти балансу між охороною природи та природокористуванням може бути представлена у вигляді екологічного каркасу.

Існує чимало визначень поняття «екологічний каркас», проте в них відсутня принципова узгодженість. М.В. Реймерс дав таке визначення поняттю екологічний каркас – це система ділянок природи, взаємозв'язок яких на рівні екосистем створює передумови для формування природної екологічної рівноваги, здатної протистояти антропогенним впливам [1].

Згідно з визначенням А.В. Єлізарова, екологічний каркас – це сукупність всіх екосистем з індивідуальним режимом природокористування для окремих ділянок, що утворюють просторово організовану структуру управління, яка підтримує екологічну стабільність території, здорове середовище проживання людини і запобігає втраті біотичного різноманіття та деградації ландшафтів [2].

У проекті «Зелена стіна Росії» наведено визначення поняття, близького за змістом до поняття екологічний каркас: екологічна інфраструктура ландшафту – це просторово організований набір екосистем (не обов'язково природних і невикористовуваних людиною), які дозволяють території підтримувати її екологічне здоров'я. [3].

З наведених вище визначень можна зробити висновок, що екологічний каркас являє собою синтез існування людини та використовуваних нею природних ресурсів із найбільш ефективними заходами з охорони навколишнього середовища. Але у жодному з визначень не надається чіткого пояснення, які саме природоохоронні заходи слід застосовувати на даних територіях та чим екологічний каркас відрізняється від інших природоохоронних комплексів. Так, згідно з останнім визначенням екологічний каркас охоплює не тільки природні незаймані території, а й створені за участю людини напівприродні (штучно створені насадження).

Метою концепції екологічного каркасу є створення системи адекватно захищених екологічно взаємопов'язаних природних територій, що забезпечує збереження (при необхідності – самовідновлення) природного біорізноманіття, умов для міграції рідкісних і особливо цінних видів тварин, і організація системи суспільної підтримки даного фрагменту екологічної мережі.

Стратегія створення екологічного каркасу як єдиної цілісної системи формується таким чином: всі функції, пов'язані з підтриманням екологічної стабільності території, потрібно передати одній оптимально організованій, а значить здатній ефективно функціонувати, структурі з єдиним управлінням.

Розробка концепції екологічного каркасу особливо важлива для економічних суб'єктів, які:

- мають високу залежність діяльності від природно-рекреаційного потенціалу території;
- використовують високоцінні природно-територіальні комплексами і екосистемами;
- мають високий ступінь напруженості екологічних конфліктів на території (наприклад, між великими виробництвами з об'ємними шкідливими викидами в навколишнє середовище і інтересами місцевого населення);
- розташовані на території з високою щільністю населення;
- розташовані на території з високим ступенем порушеності довкілля (наприклад, наявність на території відпрацьованих родовищ корисних копалин, вогнищ підвищеного фонового забруднення компонентів навколишнього середовища і т. д.) [4].

Хотілося б відзначити, що в багатьох країнах зараз докладаються зусилля до створення більш сприятливих структур ландшафтів. Так, в Англії, наприклад, відбулася деградація традиційного сільського ландшафту. Це було пов'язано з тим, що власник землі використовував її на свій розсуд. В даний момент зусиллями десятків організацій, що фінансуються з центральних та місцевих бюджетів, викуповуються клаптики землі і з величезними фінансовими витратами відновлюється те, що було втрачено. В Австралії існує державна програма Land Care, спрямована на створення стійкого розвитку сприятливої структури ландшафту. Подібними програмами займаються в Швеції – освітня програма для власників лісу The Richen Forest. У США в останні десятиліття спостерігається зміна законодавства і зростання обмежень на використання землі, а також ведеться активна пропаганда ідей оптимізації структур ландшафту неурядовими організаціями та приватними особами, об'єднаними програмою Wildlife Project.

У комплексній системі охорони природи України її «екологічний каркас» має вигляд дуги, що охоплює територію з заходу, північного заходу, півночі і північного сходу. В територіальному відношенні він охоплює близько 30% природної рослинності, яка нині збереглася в Україні, за площею це становить близько 19 млн. га, лісової площі з них — 13,6%, тобто 8,2 тис. га.

Необхідне створення «екологічних островів» на решті території України, в першу чергу, в південно-східній і в південній частинах. В існуючій мережі природно-заповідних територій України найбільше значення для збереження екологічної рівноваги мають заказники, які займають площу близько 600 тис. га — половину всієї площі природно-заповідних територій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреев А. Концепція створення Екологічної мережі Республіки Молдова / А. Андреев, П. Горбуненко, О. Казанцева // Академіку Л.С. Бергу – 125 років : Збірник наукових статей. – Кишинів : Екологічне товариство "БІОТІСА" & Міський екологічний клуб Бендер "Екополіс. – 2001. – С. 153–215.

2. Слізаров А.В. Екологічний каркас – стратегія степового природокористування XXI століття / А. В. Слізаров // Степовий бюлетень. – Новосибірськ : Вид-во НГУ. – 1998. – № 1. – С. 10–14.

3. Пономаренко Є. В. Проект "Зелена стіна Росії". Яким чином можна створити територіальний екологічний каркас і зупинити екологічну деградацію ландшафтів Росії? / Є. В. Пономаренко, С. В. Пономаренко, В. П. Хавкін, Г. Ю. Офман – Москва. – 1994.

4. Гриднев Д. З. Природно-екологічний каркас території – основа ухвалення містобудівних рішень в складі документів територіального планування муніципальних утворень [Електронний ресурс] / Д. З. Гриднев // Територія і планування. – № 1 (31). – С. 96-103. – Режим доступу: terraplan.ru. – 18.03.2012.